

Милан Д. ИВАНОВИЋ*
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет Никшић

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 1. 2023.
Прихваћен: 22. 2. 2023.

О СЕМАНТИЧКО-ПРАГМАТИЧКОЈ ТИПОЛОГИЈИ ИМЕНА „ОД УРОКА” (ПОВОДОМ НАЈСКОРИЈЕГ ПОРАСТА У ФРЕКВЕНЦИЈИ ИМЕНА ВУК)

У историји српског језика познато као јединица чији је удео у антропонимији нагло порастао на почетку турског доба, име *Вук* у последње време, посебно у Црној Гори, поново улази међу најфреквентније личне ознаке. Специфичност таквог динамизма, чињеница да се новорођенчади даје све чешће мада потиче из категорије заштитних имена, која је вероватно бесповратно застарела, као и чињеница да је проучавање заштитних имена код нас почело од управо те ознаке – представљају прилику да се српска заштитна имена овде најпре теоријски разлуче од сличних категорија, а потом систематски разврстају на начин којем у литератури није указана дужна пажња. Зато се у највећем делу рада предочава једна од могућих типологија српских заштитних имена, заснована на два критеријума: замишљеној сврси (тј. механизму којим она наводно делују на нечастиве силе), те односу према самим носиоцима. На нижем нивоу апстракције иста је типологија четворна, утолико што се одговарајућа имена деле, према првом критеријуму, на она која нечастиве силе треба да одврате *заstraшивањем* и она која нечастиве силе треба да одврате *заваравањем*, а према другом критеријуму на *једина* и *додатна* (за сваку употребу, или за све употребе осим службене).

Кључне речи: заштитна имена, профилактиска имена, апотропејска имена, антропонимија, народна култура, српски језик.

1. Увод. Поредићи са савременом грађом антропонимију *Поваљске листине*, П. Шимуновић (1987: 135, 148) закључује да „многа [лична] имена потврђена на Брачу на пријелому 12. и 13. стољећа више нису у упораби”, али и да та имена ипак „нису мртва”, будући да су „из говорне упорабе (*parole*) пресељена у језик (*langue*)”, где живе у осталим ономастичким категоријама – презименима и топонимији. Једну је категорију антропонима наведени аутор, међутим, прогласио мртвом, тврдњом да мотиви оних који

---

* mipozega@yahoo.com

данас дају заштитна имена, попут *Вук*, „не одговарају некадашњим мотивима”, те да таква имена данас „с магијом и профилаксом једва да имају какве везе” (Шимуновић 1987: 146).

Исте је године на српској страни, и то прославом јубилеја *Два века Вука*, по неким ауторима покренут „процес историјског присећања”, док је „велику пажњу јавности привукла и телевизијска серија о Вуку Караџићу” (Антонијевић 2003: 158). Током дубоке друштвене кризе која се тада размахивала покренути је процес, штавише, довео до извесног повратка вредностима културног наслеђа, одн. *ретрадиционализације*, вероватно отприлике онако како је шест векова раније криза која је кулминирала маричко-косовском катастрофом изазвала бар две културне новине конзервативног усмерења – правописну реформу од које проиходи тзв. ресавска норма, кад је реч о писаном језику, и полет до тада непознатих литерарноисториографских жанрова, летописа и родослова, кад је реч о писаној књижевности.

Иако их раздваја дуго време, две прекретнице наше повести наликују и по таласу који се након њих упадљиво подигао у фреквенцији имена *Вук*. По процени М. Пешикана (1984: 104–105) „најизразитију промену старосрпске антропонимије од доба хрисовуља до доба тефтера” представља, наиме, управо „нагло ширење” основе *Вук*-. Мада посведочена још у Жичкој повељи, у Бањској и Дечанској та основа, тако, не домаша ни постотак именословне грађе; већ 1455. у области Бранковића она, међутим, избија у прва места, након чега на неким потесима „од Неретве до Ј. Мораве, па онда и преко Саве и Дунава” ускоро постаје најчешћа (нпр. у горњем Полимљу 1485, а у Црмници 1521), „истовремено прелазећи удео од 10%”. Овако нагло и далекосежно ширење биће, по процени истог аутора, „скопчано с некаквим веровањем у заштитну моћ” имена *Вук*.¹

Слична се промена у наше доба збила много брже. Док ни у једној деценији од 1941. до 2000. ни у једној општини Р. Србије име *Вук* није било међу десет најчешћих, у првој деценији овог миленијума оно се вратило на тај списак, али локално – као 10. у Ужицу и београдској општини Вождовац, као 9. у београдским општинама Стари Град, Палилула, Звездара и Раковица, као 7. у београдским општинама Савски Венац и Нови Београд, а као 4. – на Врачару (в. Јанчић 2012). Ни на ширем српском простору ово се оживљавање једне ономастичке јединице није раширило посвуда. Не захвативши, рецимо, Р. Српску (Завод за статистику 2022), захватило је – и то понајвише – Црну Гору; на попису становништва који је у тој земљи спроведен 2011. ни у једној старосно одређеној групи име *Вук*, наиме, није било међу десет

¹ Да је дотично ширење било далекосежно у временском смислу, данас потврђује податак да у трима поменицима с грађом из XVI–XIX в. Ј. Стојановић (2013) региструје преко стотину имена чија је основа *Вук*-, од тога 44 нерегистрована код М. Грковић (1977), која по рачуну Г. Штасни (2014) само у мушком именослову бележи чак 120 јединица. У вези с просторним аспектом дате иновације треба нагласити да се она протегла све до Конавала, где име *Вуко* 1549. носи чак 39,8% мушких особа, а 1673. и више – 46,8% (Капетанић/Векарић 1990: 153). На дотичном подручју баш су овакав пораст (изражен толико да је њиме једно име у употреби лишено основне функције – функције разликовања) могле подстаћи и епидемије куге, којих је за два столећа после Црне смрти (1348) било најмање 25 (Краљ Брасар 2016: 122–123).

најчешћих, осим код најмлађих дечака (0–4 године), где је регистровано као девето (Монстат 2012), деценију касније код новорођенчади оно је пак било треће (МУП ЦГ 2022).

Да ли су именодавци нашег времена, попут предака на размеђу средњег и новог века, били мотивисани заштитном функцијом имена *Вук*, што је могућност одбачена цитатом на почетку рада, вероватно се не може установити ни анкетом, јер мотивација може бити и подсвесна. Нешто би поузданије, с друге стране, било установити да ли су на њих, будући да су посредни нараштаји родитеља одраслих крајем осамдесетих и током деведесетих, утицале прославе *Два века Вука*, тежње повратку традиционалним вредностима (укључујући узоре из јуначке народне песме и Његошевог дела), па и примери појединих личности јавне позорнице (В. Драшковића, В. Бојовића...), али такво истраживање ваља оставити за другу прилику.

За сада је извесно само једно: да иновациони талас о којем је реч и овај пут корелира с кризним периодом (али и да корелација није што и каузација). Специфичност таквог динамизма, као и чињеница да се име *Вук* данас даје све чешће мада потиче из категорије заштитних имена, која је вероватно бесповратно застарела, представљају добар повод да се српска заштитна имена у овом раду најпре теоријски разлуче од сличних категорија, а потом систематски разврстају на начин којем у литератури није указана дужна пажња. Оваквом нашем избору теме допринела је, бар колико претходни разлози, и чињеница да је проучавање заштитних имена у српској лингвистици почело управо од имена *Вук*, одн. његовог најпознатијег носиоца.

2. ПРЕГЛЕД РАНИЈИХ ИСТРАЖИВАЊА. Прве познате записе о категорији заштитног имена дао је управо В. Карацић: „Кад се каквој жени не даду ђеца, онда нађене ђетету име *Вук* (да га не могу вјештице изјести: зато су и мени овако име нађели)” (СР 1818: 88). О разним обредима који прате надевање заштитних, нарочито „вучјих” имена, као и о табуима који се касније тичу самог носиоца, није нас међутим обавестио Вук, него низ потоњих етнографа (в. Плас 2002). Да је тако баш зато што се Вук придржавао табуа, тј. зато што је „варовао” (уп. РСА), могућност је на коју указује М. Витезовић ([1987] 2015: 216): „Једино онај ко је вучји побратим [тј. носи неко од одговарајућих имена] треба да о њима што мање или нимало не говори. [...] Стално болешљив, Вук се држао старог обичајног завета [...], народски уверен, ако не помогне – неће одмоћи.”

На исти начин, само у знацима, Вук је ставио до знања да су се „вучја” имена давала и накнадно, (и годинама) након крштења: „н. п. данашњему војводи у Србији крштено је име *Тома*, па га мати још кад је био мали прозвала *Вучићем*, и тако остао Вучић” (СР 1852: 570). Остала накнадно наденута заштитна имена Вук је пак подвео под надимке који се дају „ђетету у *кући*”, за разлику од оних који се дају „послије *изван куће*, понајвише подсмјеха ради” (СР 1852: 386), али уопште не одредивши њихову функцију. И то је објашњено ритуалним забранама, одн. чињеницом да се о надевању заштитних имена код нас говорило само „у интимним породичним круговима, по правилу конкретним поводима, најчешће ‘у пола гласа’, и – никад са злурадошћу” (Пижурица 1998: 71).

Шире и дубље од Вука темом се бавио најзнаменитији хрватски вуковац, Т. Маретић (1886: 97), који је – поменувши најпре да су у средњем веку посведочена имена *Грд* и *Гнуса*, те да се и у његово доба „већ малој, истом рођеној дјечи” као „права правцата имена” дају *Грубан*, *Грубиша* и *Мркиша* – одговарајуће појаве протумачио следећим речима:

Можемо лако докучити, за што су гдјекоји родитељи назвали своје дијете н. пр. *Гатко* или *Гнуса* или *Грд*. Тому је јамачно била узроком жеља, да би све оне силе, које могу човјеку наудити, дијете пустиле кроз читав његов живот на миру, та оно није лијепо, него је ружно, т. ј. име му је таково. Имена као *Мркиша* и *Злоба* слабо су различита од ових, што смо их сада рекли: зовући родитељи дијете своје *Мркиша* мисле, да ће га се уплашити немиле оне силе и не ће му ништа учинити, јер је оно тобоже *мрко* т. ј. мрка, худа погледа; исто ће тако бити разлог и имену *Злоба*.

За сврхом таквих имена В. Чајкановић (1923: 154) такође трага „у религијским схватањима нашег народа”, одн. „у народној празноверици”, али то чини напредније, у компаративном и типолошком контексту – поредећи их, дакле, с више или мање подударним мерама предострожности разних заједница, како „примитивних” тако и „цивилованих”. Типологију коју је Т. Маретић оцртао, међутим, не усавршава, него је напротив и замагљује, само помињући, и то мимогред, имена што означавају „силе од којих се демон мора да склања” и „ружна” имена што „неће моћи да изазову завист или интересовање демона” (Чајкановић 1923: 160). Слично налазимо код каснијих аутора – код Т. Ђорђевића (1941: 199, 200), који тврди да његови савременици деци „понекад, због урока” дају „отпорна” имена, одн. називе животиња „које су имуне према болестима”, или „гадна” имена, „за која се држи да отстрањују завист и милошту” – па и код М. Грковић (1983: 43):

У прошлости је морталитет деце био необично велики, а људи беспомоћни, утонули у сујеверје [...]. За њих је и реч била заштита од хтоничних демона и црне магије. Име које је дете [тако] добијало било је порука да онај који га носи [...] или није занимљив за непријатеља, или му је раван по снази и злу.

Од типологије саме именословне грађе у нашој су литератури много експлицитније предочавани типови деце код којих је заштитно име по народном веровању нарочито индиковано. Према истраживањима Н. Благојевић (1984: 233) и, посебно, М. Пижурице (1998: 71–72), у питању су:

- а. дете рођено након више преминуле деце;
- б. посмрче, посебно јединче;
- в. једини наследник породице или ужег рода, тј. син оца јединца, или оца који има браћу али нема синовце;
- г. дуго жељено дете, посебно мушко, тзв. *једва(до)чек*;
- д. дете које је болешљиво или *зло(х)ран(ит)о*, одн. нема апетита;
- ђ. дете рођено након детета са инвалидитетом.

3. Критеријуми типологије. Да бисмо понудили своју типологију заштитних имена, најпре их морамо разлучити од именâ с којим су слична, с којим се штавише бркају. Првенствено мислимо на *жељна имена* типа *Живан*, *Здравко*, чак и имена типа *Станица*, чија је замишљена сврха да зауста-

ве даље рађање (женске) деце: „Не би било погрешно тврдити да у суштини већина личних имена садржи неку нијансу профилактичког карактера. То не мора бити само исказивање праве заштите, него и жеље друге врсте (бити добар, леп, мио)” (Грковић 1983: 43; в. и Новаков 2017). И заиста, ово не би било погрешно тврдити, али не би било ни корисно. Јер чему би служила типологија која већину личних имена сврстава у исту категорију? За једну што финију, што разрађенију типологију личних имена најкорисније је њихову заштитну сврху схватити што уже. Тако бисмо се, уосталом, ускладили са заједничком славистичком терминологијом и терминологијом појединих словенских школа.²

Жељна имена на заштитна, признајемо, уистину наликују, али само утолико што им је крајња замишљена сврха иста – да дете одрже живим и здравим, па и утолико што су обоја прозирна. Ако име није прозирно, оно се према томе не може сматрати ни заштитним ни жељним иако му сврха такође може бити да дете одржи живим и здравим. У противном би у наведене типове имали сврстати и „име најстаријег човека у читавом крају” што се у Призренском Подгору давало „да би дете имало дуг век” и „име којег нема у селу” што се у околини Србице давало „да би [мушко новорођенче] остало живо” (Вукановић 1986: 229).

Разлика између заштитних и жељних имена кодирана је и у мотивацији синонимâ називу за прва – како стилски обележеног Чајкановићевог, имена „од урока”, који је обликован према народском регистру,³ тако и двају интернационалних: *анотропејска* (стгрч., од *ἀλο-* 'од-' и *τρῆλειν* 'враћати') и *профилактичка* (стгрч., од *προφυλάσσειν* 'чувати предстражу; предупређивати'). Код првог синонима нагласак је, наиме, на предмету заштитног механизма, код другог на самом заштитном механизму, тј. на односу према нечастивим силама ('имена која одвраћају'), а код трећег на односу према носиоцима ('имена која штите унапред').

По нашем суду баш су ово критеријуми којима се ваља руководити и у типологији. С обзиром на однос према нечастивим силама заштитна би се имена у том случају делила, како је сугерисао (не изговоривши то јасно) још Маретић, на она која *одвраћају застрашивањем* и она која *одвраћају заваравањем*, док би се с обзиром на однос према носиоцима иста имена делила на *једина*, попут *Вук* у случају Стефановића Карацића, и *додатна*, попут *Вучић* у случају Томе Перишића. Према семиотичкој терминологији Ч. Мориса, прва би подела била семантичка, а друга прагматичка.

4. ИМЕНА КОЈА „УРОК” ТРЕБА ДА ОДВРАТЕ ЗАСТРАШИВАЊЕМ. Поред имена *Вук* и од њега изведених имена, која – ако су заштитна (в. поглавље 6) – делују управо овим механизмом, у српској историјској антропонимији налазимо и

² *Основни систем и терминологија словенске ономастике* (Видоески и др. 1983) строго разликују жељна и заштитна имена, а и у примени је тако, бар у околним словенским земљама. Тако О. Иванова (2006), нпр., тврди да је македонско име *Грме* или од *грм*¹ 'храст' или од *грм*² 'гром', те да је или жељно ('да буде висок као храст') или заштитно ('да га не удари гром').

³ Са застарелим значењем предлога *од*, 'против'; уп. народски назив срчењака (лат. *Potentilla erecta*): *трава од срдоболе* (дизентерије); за остале пр. в. РМС, s. v. *трава*.

имена, одн. њихове основе што упућују на нечастивог лично: враго (Иванова 2006), враговота (Грковић 1983) – или на само зло: злнна (Грковић 1977, према Даничићу), голозла (Грковић 1983), зьломаннца (Грковић 1983).

Овде вероватно спадају и имена која стоје у метонимијској вези с магијским радњама, утолико што су првобитно означавала вршиоца: камљец (Грковић 1983)⁴, или околности вршења, нпр. време: *Уторник* (Горобиле код Пожеге)⁵. Бајало се, наиме, уторком јер се веровало да је тај дан најподеснији за додир са „оним” светом. С циљем да се коме науди врачари се, нпр., одлазило у уторак. У околини Пожеге „стра(в)у” су најрадије „саљевали” на „скончани уторак” (за време последње месечеве четврти), док су по Србији девојке о будућем мужу гатале на „млади уторак” (за време младине). У магијским радњама чија је сврха да се осигура потомство употребљавало се јаје снесено у, такође, уторак (Ђурић 2020).

5. ИМЕНА КОЈА „УРОК” ТРЕБА ДА ОДВРАТЕ ЗАВАРАВАЊЕМ. Први начин завааравања сила наводно устремљених на децу било је давање имена што *вербално маскирају*, као сроднички називи: *Бата*, *Браца* (за сина од мајке, средње Потисје; Ђорђевић 1941: 199), или имена другог корена: *Бајо* ’Арсеније’; *Блажо* ’Шћепан’ (Херцеговина и њена дијаспора; Цицил Реметић 2020)⁶. Руковођени апофтегмом „Надиј му скотово име, па ће ти остати жив!” (Наметак 1934: 238), наши су стари у сврхе вербалног маскирања порода давали као имена, углавном додатна, и називе припадника других народа, нпр. *Турчин* (Стара Црна Гора; СР 1852: 386; Ђорђевић 1941: 201), и имена припадника других народа, нпр. *Бећур*⁷ (Стара Црна Гора⁸ и суседне области⁹), *Јосо*, *Шиме* (Буковица; Бјелановић 2012: 305), и називе животиња: *муча* (Грковић 1983), *кџь* (Грковић 1983), *Јелен*, *Кошута* (Заглавак код Књажевца; Станојевић 1913: 35), *Голуб* (део околине Сврљига; Петровић 1992: 71).¹⁰

⁴ „Може бити да је термин (*бајалац* ’врачар’) узет за заштитно име” (Грковић 1986: 27).

⁵ С обзиром на то како је наведено (Николић 1972: 704), стиче се утисак да је ово име било једино. По нашим информацијама с терена (добijenим од особа одраслих у истом селу) оно је, међутим, функционисало као додатно. У детињству га је носио С. М., рођен пре Другог светског рата, пре којег је у истој кући преминуло више деце. У Николићевом запису налазимо и следећу напомену: „постојало је веровање да дете неће умрети ако му се надене име дана у који је рођен[о]”, али не и податак да ли је С. М. рођен у уторак. И да је увид у матичне књиге рођених званично дозвољен, ми то не бисмо могли установити, јер су родитељи децу у оно доба уписивали и месецима по рођењу. Зна се ипак да су и код Срба и код Бугара имена давана и по времену доласка на свет – дану, месецу, годишњем добу, али биће да у таквом ономастичком слоју нема грађе мотивисане називом другог дана (Жугић 2000), као најкобнијег у недељи (Ђурић 2020).

⁶ За дијаспору наводимо примере из Рогу код Пожеге – *Перо* ’Драган’, *Ђуро* ’Милић’ (за лица рођена после Другог светског рата) – такође добијене од познаника, као и пример из Бискупје у Книнској Крајини: *Миле* ’Пилип’ (Дешић 1994: 206).

⁷ Зашто је баш то име било учестало, питање је на које се може одговорити помоћу одговарајуће етимологије: тур. *Bekir* < арап. *Bâkir* ’првенац’ (Грковић 1977), те опаске на крају поглавља 2.

⁸ „Ако ћеца у кући умиру, онда рођеном треба нађенути име турско за свијет, а за укућане: Станко – како би смрт стала даље” (Шобајић 1928: 90).

⁹ „И иначе је, изгледа, у околини Билеће било често код православних да се детету у породици у којој се не држе деца крштено име табуише, а дете зове муслиманским именом, обично *Мујо*” (Филиповић 1967: 258).

¹⁰ На последња два ареала одговарајућа се имена карактеришу као *дивја*.

Други начин заваривања сила наводно устремљених на децу било је давање именâ што или *лажно одричу пожељне особине*: *нерађе* (Грковић 1983), *негода* (Новаковић 1875), **Nelép* (реконструисано према презименима *Неленић* и *Нелипић*; Маретић 1886: 146) – или *лажно изражавају непожељне особине*: *црљен* (Новаков 2017),¹¹ *црша* (Грковић 1983), *грѣбна* (Новаковић 1875), па и *Продан*, *Купљен* (Грковић 1977).¹² У оба случаја особине се, упадљиво је, тичу односа ближњих, изгледа самог носиоца и његове судбине, и у крајњем су негативне.

6. Ограничења у примени семантичке типологије. Као и свакој типологији, овој границе нису сасвим јасне ни унутар ње, између појединих типова, ни ван ње, према типовима који у њу не спадају али су јој блиски. Одређена се имена, наиме, могу тумачити двојако, нпр. и као заштитна и као жељна. Понекад је дотична појава дијахронијска, па су тако ономастичке јединице *Грд*, *Грдан*, *Грданац* (Грковић 1977, према Даничићу), које се вазда тумаче као заштитне, (првобитно) могле бити и жељне, будући да се придев *грдан* у савременом значењу (‘огроман; опасан; ружан’) развио из псл. **gъrdъ* ‘поносан; охол’, сачуваног и у рус. *гордый* (Драгићевић 2020: 175–181). Аналогно томе, али у дијатописком погледу, приморци В. Поповић и В. Врчевић, за разлику од Карацића, саопштавају да се њихово име даје да би дечачић био „онако снажан и грабљив као вук”, одн. „бијесан како вук и здрав у животу и онако трснат [чврст; стасит] и јунак” (Чајкановић 1934: 19, 32), дакле као жељно.

А. Лома (2010: 138), с друге стране, упозорава да се сложена имена *Вукослав*, *Вукодраг* и сл. „од најранијих времена” сусрећу „само на словенском југу, и то претежно на старосрпском терену”, те да их морамо објашњавати другачије, рецимо полазећи од чињенице да је у српском фолклору *вук* стилска ознака „човека, свога, Србина, јунака и сл.”, па и чињенице да исту фигуру налазимо „код других индоевропских народа: старих Индијаца, Иранаца и Германа”, где је изворно означавала члана „ратничке дружине која је за свој узор имала вучји чопор” (Лома 2010: 139). Иако су такве дружине у (пра)ие. културама, посебно у њиховом ширењу, заиста играле врло важну улогу (Ентони/Ринц 2015), биће да је за специфично изразиту популарност „вучјих” имена, нагло нарасла у турско доба (в. увод), код Срба ипак заслужнији култ Св. Саве, што је – највише се ослањајући на Чајкановићеве увиде – запазила Ј. Стојановић (2013: 39–41). Према томе, име *Вук* није морало бити ни заштитно ни жељно.

¹¹ У светлу чињенице да су нарочито често заштитна имена давана наследницима (в. опаску на крају поглавља 2) биће да је М. Грковић (1977) била у праву када је у сентенци „На мрзану кућа остаје” уместо малог слова /м/ употребила велико. С малим словом /м/ та се пословица, наиме, наводи у листу *Карацић* (1899/11: 223), а онда и у РСА, са следећим објашњењем: „обично онај кога највише мрзе преживи све остале”. Такво њено значење није упитно, али – рекло би се – ни исходно, јер је могло настати, и вероватно је настало, преосмишљавањем варијанте у којој је *Мрзан* било заштитно име.

¹² Посреди је име што произлази из обичаја који се код нас најдуже сачувао (између осталог?) у Херцеговини (Семиз 1901: 186) и њеној дијаспори (Благојевић 1984: 233), али у најизворнијем облику, вероватно, у закарпатској Украјини (Чучка 2008: 76; 2011: 290).

Што се тиче замагљених граница између појединих типова који извесно јесу профилактички, може се рећи да су страшно и ружно по природи ствари неретко нераздвојиви, те да каткад није јасно шта име треба да постигне – застрашивање или заваривање: *цѣхѡчѣ* (Грковић 1983), *цѣщѣнь* (Грковић 1983), *Мргуда*, *Мргудача* (Грковић 1977).

7. **ЗАКЉУЧАК.** Како показују и овде наведени примери, током двестогодишњег раздобља проучавања српских заштитних имена у употреби су она начелно застарела, и облички и с обзиром на мотивацију именовача, дакле као категорија. Што се јединица *Вук* с друге стране одржала, заслужни су првенствено углед и утицај најпознатијег носиоца, али и осталих носилаца, а у последње време, посебно у Црној Гори, где то име штавише избија међу најфреквентнија, и процес ретрадиционализације, можда изазван перманентном кризом друштва и његових вредности.

Систематским разврставањем осталих јединица исте категорије, махом прикупљених из етнографских записа и лингвистичких описа споменичке грађе, у овом се раду постигло двоје: скренула се пажња на типове српских заштитних имена и типове јединица које (мада сличне) то нису, чиме је и одговарајућа категорија дефинисана логички коректније. Сазнало се и да је тип именовача која нечастиве силе треба да одврате заваривањем био чешћи и разноврснији, а можда само постојанији од типа именовача која нечастиве силе треба да одврате застрашивањем, што је у сагласју са улогом коју је механизам *обмане* и иначе играо у обредном животу Срба и осталих Словена (в. Толстој 2004).

Чешће него као једино, тј. као име за сваку употребу, заштитно је име – како показују овде цитирани етнографски записи чији су аутори ту разлику имали на уму – код Срба функционисало као додатно, тј. као име за све употребе осим службене. Име *Вук* у случају Стефановића Карацића било је, дакле, троструко маркирано. Према обама критеријумима овде предложене типологије спадало је, наиме, у ређе типове, а уз то се налазило на граници с категоријом жељних имена, што можда и представља унутарјезичке разлоге његовог опстанка, а посредно и актуелне ренесансе.

Корисна да објасни судбину имена *Вук*, овде предложена типологија може да послужи и при процени убедљивости антропонимијских етимолошких решења. Оно које је М. Грковић обазриво понудила поводом имена *бѣмѣць* (в. поглавље 4), нпр., сада се доживљава као доста убедљивије. Применљива у истраживањима фолклорне културе Срба, овде предложена типологија, осим тога, може да послужи и у истраживањима фолклорне културе свих других, како блискосродних, словенских, тако и неблискосродних и несродних народа (в. нпр. Кољазо 2019).

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић 2003:** Д. Антонијевић, Символичка употреба ликова Карађорђа и кнеза Милоша у политичким збивањима у последњој деценији XX в., у: Д. Радојичић (ур.), *Традиционално и савремено у култури Срба*, Београд: Етнографски институт САНУ, 149–171.
- Бјелановић 2012:** Ž. Vjelanović, *Antroponimija Bukovice*, Zagreb: SKD „Prosvjeta”.
- Благојевић 1984:** Н. Благојевић, Обичаји у вези са рођењем, женидбом и смрћу у титовоужичком, пожешком и косјерићком крају, *ГЕМ*, XLVIII, 209–310.
- Видоески и др. 1983:** Б. Видоески и др., *Основен систем и терминологија на словенската ономастика*, Скопје: МАНУ.
- Витезовић 2015:** М. Витезовић, Заштитно име које је понео Караџић и мотив хромог вука у српској митологији, у: *Вук наш насушни*, Нови Сад: Православна реч, 214–218.
- Вукановић 1986:** Т. Vukanović, *Srbi na Kosovu*, II, Vranje: Nova Jugoslavija.
- Грковић 1977:** М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд: Вук Караџић.
- Грковић 1983:** М. Грковић, *Имена у Дечанским хрисовуљама*, Нови Сад: Институт за јужнословенске језике.
- Грковић 1986:** М. Грковић, *Речник имена бањског, дечанског и призренског властелинства у XIV в.*, Београд: Народна књига.
- Дешић 1994:** М. Дешић, Напомене о антропонимима у Книнској крајини, *VIII Југословенска ономастичка конференција и II Бошковићеви дани*, Подгорица: ЦАНУ, 203–207.
- Драгићевић 2020:** Р. Драгићевић, *Грамматика у огледалу семантике*, Београд: Чигоја.
- Ђорђевић 1941:** Т. Ђорђевић, *Деца у веровањима и обичајима нашега народа*, Београд: Централни хигијенски завод.
- Ђурић 2020:** Д. Ђурић, *Дани у недељи у народној култури Јужних и Источних Словена*, Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Ентони/Ринц 2015:** D. Anthony & D. Ringe, The Indo-European Homeland from Linguistic and Archaeological Perspectives, *Annual Review of Linguistics*, I, 199–219.
- Жугић 2000:** Р. Жугић, Неке паралеле између бугарског и јужноморавског антропоономастикона, *ЛЗб*, XL, 155–183.
- Завод за статистику Р. Српске 2022:** *Најчешћа имена уписана у матичне књиге рођених 2011–2021*, Бањалука: Завод за статистику, <<https://www.rzs.rs.ba/front/category/336/>>, 11. 1. 2023.
- Иванова 2006:** О. Иванова, *Македонски антропомастикон (XV–XVI век)*, Скопје: [ауторско издање].
- Јанчић 2012:** З. Јанчић, ред., *Попис становништва 2011. у Србији: Најчешћа имена и презимена*, Београд: Републички завод за статистику.

- Капетанић/Векарић 1990:** N. Kapetanić i N. Vekarić, Utjecaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke republike, *AZPZD*, XXVIII, 145–167.
- Кољазо 2019:** Anja Collazo, Apotropaic naming: A comparative study, in: S. Hardy et al. (Hrsg.), *Namen im Geheimen*, Münster – Hamburg: Geheimsprachen, 137–166.
- Краљ Брасар 2016:** R. Kralj-Brassard, Grad i kuga: Dubrovnik 1691, *AZPZD*, LIV/1, 115–170.
- Лома 2010:** А. Лома, Старосрпски топоним *Чрњегојно*: Ономастички увиди у друштвену историју префеудалног доба, у: С. Милорадовић (ур.), *КиМ у цивилизацијским токовима*, I, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 133–143.
- Маретић 1886:** Т. Maretić, О народним именима и презименима у Хрвати и Срба, *Rad JAZU*, XIV, 81–146.
- Монстат 2012:** *Popis stanovništva 2011: Najčešća imena po starosnim grupama*, Podgorica: Uprava za statistiku Crne Gore, <<https://www.monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=322>>, 11. 1. 2023.
- МУП ЦГ 2022:** „Sofija i Luka i dalje najpopularnija imena”, *Roditelji.me: Prvi roditeljski portal u CG*, <<https://www.roditelji.me/blog/2022/02/21/sofiya-i-luka-i-dalje-najpopularnija-imena-u-crnoj-gori/>>, 11. 1. 2023.
- Наметак 1934:** А. Nametak, Нипокористичи од личних муслиманских имена у Подгорци, *ZbNŽO*, XXIX/2, 238–240.
- Николић 1972:** М. Николић, Говор Горобиља, *СДЗб*, XIX, 619–746.
- Новаков 2017:** Д. Новаков, Заштитна имена у Дечанском поменику, *АП*, XXXIX, 137–148.
- Новаковић 1875:** С. Новаковић, Српски поменици XV–XVIII в., *ГСУД*, XLII, 1–152.
- Петровић 1992:** С. Петровић, *Културна историја Сврљига*, I, Ниш: Просвета – Сврљиг: Народни универзитет.
- Пешикан 1984:** М. Пешикан, Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба, III, *ОП*, V, 1–182.
- Пижурица 1998:** М. Pižurica, Zaštitno ime (iz lokalne perspektive), *FuV*, X, 69–73.
- Плас 2002:** П. Плас, „Вучја имена” у контексту обичаја и веровања око рођења на западном Балкану, *КСК*, VII, 88–101.
- Семиз 1901:** С. Семиз, Неколико народних гатања, *БВ*, XVI, 185–186, 214–215.
- Станојевић 1913:** М. Станојевић, Заглавак, *СЕЗб*, XX, 1–184, 817–831.
- Стојановић 2013:** Ј. Стојановић, Лична имена од основе *вук-* у старим српским поменицима, у: П. Влаховић (ур.), *Осам векова манастира Милешева*, II, Пријепоље: Епархија милешевска СПЦ, 31–45.
- Толстој 2004:** С. Толстая, Обман, *Славянские древности*, III, Москва: Международные отношения, 457–460.
- Филиповић 1967:** М. Филиповић, Етнолошке белешке из источне Херцеговине, *СЕЗб*, LXXX, 223–286.
- Цицил Реметић 2020:** Р. Цицил-Реметић, Антропонимија Пивске планине, *ОП*, XXVII, 61–128.

- Чајкановић 1923:** В. Чајкановић, Имена од урока, *ГНЧ*, XXXV, 152–163.
- Чајкановић 1934:** В. Чајкановић, прир., Вукова грађа, II, *СЕЗб*, L, 9–93.
- Чучка 2008:** П. Чучка, *Антропонимія Закарпаття*, Ужгород: Міністерство освіти і науки України – Ужгородський національний університет.
- Чучка 2011:** П. Чучка, *Слов’янські особові імена українців*, Ужгород: Ліра.
- Шимуновић 1987:** Р. Šimunović, Antroponimijski sustav Povaljske listine i Povaljskog praga, *BZb*, XV, 134–149.
- Шобајић 1928:** С. Шобајић, *Црногорци*, Београд: Планета.
- Штасни 2014:** Г. Штасни, Лична имена по вуку, *КиЈ*, LXI/3–4, 249–264.

Milan Ivanović

ABOUT SEMANTIC AND PRAGMATIC TYPOLOGY OF NAMES PROTECTING
FROM “THE EVIL EYE” (WITH REFERENCE TO THE LATEST INCREASE
IN THE FREQUENCY OF THE NAME *VUK*)

Summary

In the history of the Serbian language known as the unit whose share in anthroponymy increased sharply at the beginning of the Ottoman period, the name *Vuk* has started reappearing lately, especially in Montenegro, among the most frequent personal designations. The specifics of such dynamism, the fact that this name is given to newborns more and more often, although it comes from the category of protective names, the category which has become probably irreversibly outdated, as well as the fact that studying of protective names in these countries has actually started from this name – represent an opportunity to first differentiate in theory Serbian protective names from similar categories, and then to systematically categorise them in a way that has not been duly considered in the literature so far. The largest part of the work, therefore, presents one of the possible typologies of Serbian protective names, based on two criteria: the imagined purpose (i.e. the mechanism with which they supposedly affect the evil forces), and the relation to the persons carrying such names. At a lower level of abstraction, the same typology consists of four parts, since the said names, according to the first criterion, are classified into those that should ward off evil forces by way of *intimidation* and those that should ward them off by way of *deception*, and according to the second criterion, into the *only* and *additional* protective names (for any use, or for all uses except for the official one).

Key words: protective names, prophylactic names, apotropaic names, anthroponymy, folk culture, the Serbian language.